

Meddelande/2 juni 2015

Grov exploatering av arbetskraft: Arbetstagare som flyttar inom eller till EU

1. Vad är grov exploatering av arbetskraft?

Människor som arbetar alla dagar i veckan för en lön som betalas ut med oregelbundna mellanrum eller inte alls, tvingas bo trångt med undermålig standard isolerade från resten av samhället, eller som arbetar utan avtal och under ständigt hot om utvisning är några exempel på grov arbetskraftsexploatering. Formellt avses med "grov arbetskraftsexploatering" alla former av utnyttjande av arbetskraft som är olagliga i den medlemsstat där exploateringen sker. Även om bara vissa former av exploatering av arbetskraft omfattas av straffrätten i EU, förbjuder artikel 5 i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna slaveri och tvångsarbete, och i artikel 31 föreskrivs varje arbetstagares rätt till rättvisa arbetsförhållanden.

2. Vilka arbetstagare utsätts för grov exploatering i EU?

Offren för den grova arbetskraftsexploateringen är arbetstagare som utsätts för arbetsförhållanden som strider mot lagen enligt lagstiftningen i det land där de arbetar. De arbetar ofta isolerat, exempelvis på lantbruk, i hushåll eller på byggarbetsplatser. När jobbet upphör lämnar de ofta det land de har arbetat i och blir sedan svåra att spåra. De som arbetar med människor som utsatts för grov arbetskraftsexploatering kan dock beskriva de utsattas erfarenheter och många av dessa experter har delat med sig av sina kunskaper och sin expertis i intervjuer med FRA, genom att delta i fokusgruppdiskussioner och genom att presentera fallstudier.

3. Har FRA kunnat kartlägga hur många offer för grov arbetskraftsexploatering det finns i EU?

Brottets natur gör det svårt att beräkna hur många människor som utsatts. Detta beror dels på att definitionen på exploatering av arbetskraft skiljer sig åt mellan EU-länderna, dels på att man vidtar olika typer av åtgärder för att bekämpa fenomenet. Dessutom rapporteras sällan denna typ av brott. De bevis som samlats in av FRA visar att i de EU-länder som har en bredare definition på arbetskraftsexploatering och där fler inspektioner görs, kan antalet utsatta kartläggas och straffen är också högre där än i de länder som har snävare definitioner. Alla försök att kvantifiera exploatering av arbetskraft bör hanteras med stor försiktighet, som exempelvis Internationella arbetsorganisationens (ILO) uppskattning att "omkring tre promille av världens befolkning tvångsarbetade vid varje given tidpunkt" under 10-årsperioden 2002–2011. För att kunna göra en bättre uppskattning av den kvantitativa dimensionen av exploateringen av arbetskraft har FRA i sin forskning identifierat ett antal sektorer där exploateringsrisken är särskilt hög, bland annat jordbruk, skogsbruk, fiske, byggbranschen, hotell- och restaurang, hushållstjänster och vissa tillverkningsindustrier.

4. Vem riskerar att utsättas för grov exploatering av arbetskraft i EU?

Det finns ett antal riskfaktorer som gör arbetstagare särskilt sårbara för utnyttjande. De kan grupperas enligt följande:

- Riskfaktorer som har samband med de rättsliga och institutionella ramarna i landet man arbetar i, exempelvis bristfälliga undersökningar eller bristande övervakning av arbetsförhållanden.
- Riskfaktorer som har samband med arbetstagarens personliga situation, exempelvis att man inte kan språket i det land man arbetar i, har låg utbildningsnivå eller har upplevt extrem fattigdom i ursprungslandet.
- Riskfaktorer på arbetsplatsen, exempelvis att man arbetar i en ekonomisk sektor där exploatering av arbetskraft förekommer, eller under osäkra anställningsförhållanden.
- Riskfaktorer som skapas av arbetsgivare, exempelvis om de inte tillhandahåller ett anställningsavtal skrivet på ett språk som arbetstagaren förstår, inte informerar arbetstagarna om deras rättigheter eller försätter arbetstagarna i en beroendeställning (genom att t.ex. tillhandahålla logi, transporter eller genom att även anställa andra familjemedlemmar).

5. Vilken roll kan EU-institutionerna och medlemsstaterna spela när det gäller att förhindra grov exploatering av arbetskraft?

EU:s medlemsstater är skyldiga att iaktta vederbörlig omsorg. Det innebär att om arbetstagare från ett annat land löper allvarlig risk att utnyttjas grovt ska de ha rätt till skyddsåtgärder som ska antas av de behöriga myndigheterna. Medlemsstaterna är enligt EU-lagstiftningen skyldiga att utföra inspektioner för att avslöja exploatering av arbetskraft, skydda offer, inrätta lösningsmekanismer och se till att förövarna förs inför rätta.

6. Vad är unikt med denna undersökning?

Det är den första EU-undersökningen som på ett övergripande sätt granskar alla brottsliga former av exploatering av arbetskraft som flyttar inom EU eller in till EU. Undersökningen har visat följande:

- Grov exploatering av arbetskraft är utbredd i EU i ett flertal branscher (t.ex. jordbruk, byggbranschen, hotell och restaurang, hushållstjänster och viss tillverkningsindustri). Ändå fortsätter de skyldiga att agera ostraffat.
- Konsumenterna är inte medvetna om att de produkter de köper kan vara resultatet av grov exploatering av arbetskraft, eftersom det saknas bindande standarder eller märkning.
- Eftersom EU-länderna har olika definitioner av grov exploatering av arbetskraft kan något som är straffbart i ett land vara tillåtet i ett annat.
- I exempelvis Bulgarien, Cypern, Grekland, Lettland, Litauen, Luxemburg, Malta och Slovenien skyddar lagarna mot grov exploatering av arbetskraft bara tredjelandsmedborgare som vistas olagligt i landet. Arbetstagare från länder utanför EU som saknar uppehållstillstånd skyddas i nästan alla EU-länder från grov exploatering av arbetskraft genom straffrättsliga bestämmelser. Det är bara fyra EU-länder som har samma skydd för EU-medborgare (Belgien, Frankrike, Tyskland och Nederländerna).

7. Hur samlades uppgifterna till rapporten in?

Både skrivbordsundersökningar och fältstudier användes. Skrivbordsundersökningar av de rättsliga och institutionella ramarna kring grov exploatering av arbetskraft gjordes i alla 28 medlemsstater, medan fältstudierna gjordes i 21 EU-länder, nämligen alla utom

Danmark, Estland, Lettland, Luxemburg, Rumänien, Slovenien och Sverige (vilket berodde på begränsade resurser). Länderna valdes ut så att man skulle få bästa möjliga täckning av olika geografiska områden, olika ekonomiska situationer och olika rättstraditioner. Fältarbetet involverade sammanlagt 616 expertintervjuer med olika yrkesgrupper som arbetar inom området exploatering av arbetskraft, bland annat yrkesinspektörer, poliser, domare, företrädare för arbetstagare och arbetsgivare. Vidare hölls 24 fokusgruppdiskussioner med blandade grupper bestående av olika yrkesutövare. Som en del av fältarbetet samlades också 217 fallstudier in, med exempel på grov exploatering av arbetskraft. Dessa grundades på information som lämnats av experter på medlemsstatsnivå.

8. Hur kan situationen förbättras?

- EU-institutionerna och medlemsstaterna kan svara på de riskfaktorer som identifierats genom att inrätta mekanismer för förebyggande och övervakande, och därigenom få en rättslig och institutionell ram för att spåra exploateringen av arbetskraft genom arbetsplatsinspektioner. De kan också se till att ge de utsatta tillgång till rättssystemen, genom riktade stödtjänster, tillhandahållande av information om brottsoffers rättigheter, effektiv utredning och lagföring samt sanktioner mot personer som grovt utnyttjar arbetskraft.
- Allmänheten bör göras medveten om att exploatering av arbetskraft förekommer och om att en nolltolerans mot detta skulle gynna alla arbetstagare och alla ekonomiska sektorer.
- Fackföreningar och civilsamhällets organisationer bör försöka nå fram till arbetstagare som flyttar inom eller till EU och arbeta för öppenhet i samband med anställningsförhållanden, med anställningsavtal som skrivs på ett språk som arbetstagaren förstår och som förbinder arbetsgivaren att betala ut lön varje månad och inte efter avslutat projekt eller avslutad säsong.
- Konsumenterna bör ha rätt att veta om de produkter de köper kan ha producerats under förhållanden som innebär grov exploatering av arbetskraft. Certifikat eller märkning som visar att rättvisa arbetsvillkor tillämpats bör därför användas på produkter och tjänster.
- Företagen bör vara skyldiga att lämna ut information om vilka skyddsåtgärder de vidtagit för att se till att arbetskraften inte utnyttjas, och det bör finnas ett offentligt register över arbetsgivare eller rekryterare som dömts för grov exploatering av arbetskraft.
- De utsattas rätt att erkännas som brottsoffer och få tillgång till rättssystemet bör inte vara villkorat av deras bosättningsstatus. Alla offer måste få rätt till kompensation oavsett bosättningsstatus.

9. Hur kommer FRA att följa upp resultatet av undersökningen?

För att få en bättre förståelse för de utsattas upplevelser och behov planerar FRA ett uppföljningsprojekt där man kommer att intervjua arbetstagare som utnyttjats eller riskerar att bli utnyttjade i EU.

FRA kommer dessutom att använda undersökningens resultat för att få igenom politiska förändringar. Detta kommer att ske i nära samarbete med institutioner som Europeiska kommissionen, Europaparlamentet, Europarådet, Internationella arbetsorganisationen (ILO), Internationella fackliga samorganisationen (IFS) och Europeiska fackliga samorganisationen (EFS), samt andra EU-organ som Eurofound och Europeiska arbetsmiljöbyrån (EU-Osha). FRA kommer också att ha ett nära samarbete med medlemsstaterna och civilsamhällets organisationer, samt uppmuntra medierna att öka medvetenheten om att grov exploatering av arbetskraft förekommer i EU.

För ytterligare information, kontakta FRA:s pressteam:

E-post: media@fra.europa.eu / Tfn: +43 1 58030-642